

Rapport från en studieresa i april 1996

Riskhantering och försäkring i Ukraina

av **Olof Engfeldt** och **Larissa Rybalko**, IFU utbildnings AB

IFU utbildnings AB har sedan 1993 deltagit i flera projekt i Östeuropa.

Vid ett möte i St Petersburg våren 1995 träffade vi representanter från Ukrainas försäkringsindustri. Kontakten följdes upp av ett besök i Kiev våren 1996. Besöket, som redovisas i denna rapport, utgjorde sista delen av en förstudie.

Olof Engfeldt

Larissa Rybalko

Ukraina vill ha nordiskt stöd

Som lärare vid de östeuropeiska projekten har IFU anlitat svenska försäkringsexperter. Svenska försäkringsbolag har också mycket generöst ställt upp som studiebesöksvärdar.

Vi tror att den svenska metoden har uppskattats av flera skäl. Sverige är ett litet land och svenskar uppträder inte som om vi har lösningen på östeuropeernas problem. Vi delar med oss av erfarenheter från såväl framgångar som misstag och överlåter åt dem att anpassa denna kunskap till sin egen situation. Vi är själva inne i en omfattande förändringsperiod genom medlemskapet i EU och annan internationell påverkan. Vi omarbetar också vårt socialförsäkringssystem och vi inför ny teknik.

Den hjälp man behöver är i första hand affärsutbyte i form av bl.a. återförsäkring av

större industririsker eller direktförsäkring av nya projekt, t.ex. gasledningar som skall försäkra industrin med energi. Man är också öppen för utländska investeringar och hoppas därmed få draghjälp genom kunskap och kapital i uppbyggnaden av en ny försäkringsbransch. Det IFU har kunnat bidra med är kontakter och kunskapsöverföring via uppbyggnaden av försäkringsutbildning.

Risker och riskhanteringssystem

Tanken var att vi skulle studera inte bara försäkring utan hela kedjan i hur man arbetar med riskanalys, skadeförebyggande och skadebegränsande åtgärder, alternativa finansieringsformer av risken, socialförsäkring och privat försäkring.

Nu kom diskussionen inte att handla så mycket om riskanalys och skadeförebyggande arbete som vi hade hoppats på. Man anser sig ha den kunskap som behövs och säger att bristerna hänger samman med att man inte har råd att arbeta systematisk och att utrustning saknast. Vi tror dock att man borde satsa mer på skadeförebyggande arbete. I Ukraina omkommer t.ex. 6 000 människor per år i trafikolyckor. (I Sverige bara 600 trots högre trafikintensitet.) Man använder inte säkerhetsbälte i samma omfattning som i Sverige och man kör alldeles för fort. Å andra sidan noterade vi, vid besöket på kolchozen i Ovrutj, att man har en stor medvetenhet om behovet av att rusta upp elektriska anläggningar för att undvika brand. Framtiden får utvisa om det är vi eller de som behöver revidera uppfattningen om behovet av utvecklad kompetens inom detta område. Sannolikt kommer intresset att förändras när man inför en obligatorisk trafikförsäkring eftersom det då blir kommersiellt intressant att få ner skadekostnaderna i den egna kundgruppen.

Vi tyckte oss märka ett större intresse från Socialförsäkringsfonden (se nedan). Denna kan inte, som privata försäkringsbolag, arbeta med ett riskurval där man endast försäkrar de mest skötsamma kunderna. De har också en så oerhört stor kundstock att framgång inom det skadeförebyggande arbetet kan få en stor ekonomisk betydelse.

Vi fick också kontakt med några olika firmor som arbetar med skadeförebyggande arbete på kommersiell basis. En av dessa, Expert-Service, hade utarbetat ett kvalificerat simuleringsprogram för personatorer för konsekvensanalys av större olyckor. Än en gång en påminnelse om att det finns hög teknisk kompetens.

Socialförsäkring

Under sovjettiden ansvarade staten för alla sociala frågor. Administrationen sköttes av

fackföreningsrörelsen. För de få som inte arbetade, eller inte hörde till en familj där någon arbetade, sköttes det sociala skyddet av en särskild försäkringskassa. Förmånerna var såväl ren sjukförsäkringsersättning som mer semesterliknande sanatorievistelser.

Idag finns det två olika organisationer, Fond Socialnogo Strakhovannja Ukrainy (Socialförsäkringsfonden), som fortfarande administreras av fackföreningsrörelsen och Pensijnij Fond Ukrainy (pensionsfonden) som är en självständig enhet.

Från flera håll fick vi information om att man är mycket angelägen om att bygga upp den privata personförsäkringsmarknaden. Avsikten är att därmed så långt som möjligt kunna avlasta de statliga systemen till fördel för dem som bäst behöver hjälp.

Socialförsäkringsfonden hanterar de ca 17 miljoner anställda som finns i Ukraina. Premieinkomsten är 65 triljoner karbovantsiv per år eller 150 SEK per person och år. För 1996 har man budgeterat med 90 triljoner karbovantsiv. Arbetsgivaren betalar premien som är 37% av lönen. Av detta belopp går 88% till pensionsfonden och 12 % till socialförsäkringsfonden. Ersättningen betalas vid sjukdom, till gravida kvinnor, vid barnafödelse, begravning och sjukvård via företaget. Socialförsäkringsfonden har regionala kontor över hela landet och på Krim. Den styrs bl.a. av Finansministeriet, Arbetsmarknadsministeriet och Riksbanken.

Försäkringsmarknaden

Försäkring i Sovjet

Före Oktoberrevolutionen 1917 existerade i Ukraina ett ganska välutvecklat försäkrings-system. Första världskriget, revolutionen och den följande ekonomiska krisen urholkade värdet på försäkringsbeloppen och utbetalningarna, och ledde till att försäkringsbolagen blev tvungna att dra ned sin aktivitet under

1917. Omedelbart efter revolutionen fortsatte dock bolagens sin verksamhet i ursprunglig form. Under överinseende av en nyinrättad myndighet skapades en ny försäkringsorganisation för lokal och ömsesidig försäkring. Den 28/11 1918 togs dekretet "Om organiserande av försäkringsverksamhet i Ryssland" enligt vilket all försäkring monopoliserades av staten och bolagens tillgångar förklarades statlig egendom (undantag gjordes bara för ömsesidiga och kooperativa bolag). Personförsäkring kom att administreras av speciella sparkassor och sakförsäkring meddelades genom "Brandförsäkringsavdelningen". 1921 skapades "Gosstrakh" som tilldelades ensamrätt till att meddela försäkring. Till att börja med inskränkte sig Gosstrakhs verksamhet till sakförsäkring, men från och med 1922 infördes också personförsäkring.

Kunder

Behovet av försäkring påverkas av vilket skydd stat eller t.ex. fackförening erbjuder, vilken lagstiftning som gäller t.ex. för skatter och för skadestånd och vilka traditioner man har. Något förenklat kan man säga att i de tidigare sovjetstaterna var det privata ägandet lågt, skyddet vid personskada tillräckligt och reglerna för skadeståndsansvar var utvecklade. Vid skada på statlig egendom reparerades skadan genom extra medel från statsbudgeten. Vid skada på egen egendom fick man ofta lita till hjälp av familj och vänner. Därför ser man inte behovet av försäkring. Kunskapen om försäkring är minimal. Även förtroendet för försäkring är lågt.

Dagens försäkringsföretag

Nu har det tidigare statliga systemet raserats. Sovjetiska Gosstrakh har blivit ukrainskt och heter numera Oranta. Flera hundra nya privata försäkringsbolag har bildats varje år sedan 1993. I Ukraina fanns vid årsskiftet 1994-95 655 bolag. I stort sett alla var aktiebolag. 505 bolag var "stängda aktiebolag"

dvs. man kan inte köpa aktier utan medgivande från övriga aktieägare. 72 bolag var "öppna aktiebolag", 68 hade begränsat ansvar, 8 var kommanditbolag och 2 hade "fullt ansvar", vilket möjligen är en form av handelsbolag. 65 bolag hade utländskt kapital. 203 bolag ägdes av privatpersoner, 134 bolag ägdes av privata företag och 312 bolag hade en blandning av ägare – privata personer och privata företag.

1 april 1996 var antalet registrerade bolag ungefär 800. Av dessa bedöms ungefär 700 vara aktiva på marknaden.

Den nya försäkringslagen som antogs i april 1996 kräver ett avsevärt högre grundkapital än vad som fordrades tidigare. Det innebär att många små bolag kommer att försvinna från marknaden. Man tror att många av dessa bolag kommer att bli mäklarföretag. Den nya lagen innehåller också bestämmelser om ömsesidiga försäkringsbolag. Såvitt vi känner till finns det dock inte några ömsesidiga bolag ännu.

Det finns mäklare och oberoende skaderegleringsfirmor. Man arbetar på att bilda en intresseorganisation och en vd i ett av de skaderegleringsföretag vi träffade, Expert-Service, uppskattade att antalet blivande medlemmar i ett första steg kan beräknas till 20 företag.

En annan näraliggande bransch är säkerhetsföretagen. Vi träffade en representant från Partner Security Group. Han informerade om att man redan bildat en samarbetsorganisation kallad "The Ukrainian Federation of Non-Government Security Services". I västvärlden är försäkringsbolagen i princip förbjudna att erbjuda andra tjänster än försäkring. I Östeuropa finns inte detta förbud och man utvecklar tjänsterna mer fritt efter kundernas behov. Ett viktigt sätt att begränsa egendoms-skador är bevakning. Denna tjänst erbjuds i Östeuropa ofta i kombination med försäkring av försäkringsbolagen själva eller i samarbete med en bevakningsorganisation.

Infrastrukturen inom privat försäkring

Lagstiftning

Lagstiftningsarbetet följer i stort samma modell som i Sverige. Förankringen är dock inte lika grundläggande och förarbetena är inte lika omfattande. Exempel: Regeringen gav tillsynsmyndigheten i uppdrag att utveckla en ny försäkringslag som skulle ersätta den första centrala försäkringslagen från 1993. Ett förslag togs fram i dialog med andra intresseorganisationer och utländska experter (bl.a. Coopers & Lybrand). Förslaget tillställdes parlamentet, som godkände förslaget 7 mars. Innan lagen träder i kraft måste presidenten godkänna den. Om han inte gör det återvisas förslaget till parlamentet för omarbetning. Just denna lag godkändes av presidenten 4 april, men började gälla först efter att den publicerats i någon av tidningarna Golos Ukraini (Ukrainas röst) eller Uriadovij Kurier (Regeringens post).

Den nya lagen har fem kapitel och innehåller både regler om försäkringsrörelsen och försäkringsavtalet.

Det finns en mängd olika lagar och regler som rör försäkring. Arbete pågår med att sammanställa ca 160 olika lagar, instruktioner och rekommendationer från tillsynsmyndigheten. Boken heter Strakhovannija v. Ukrajini och ges ut av försäkringsinspektionen.

Man arbetar också på en trafikskadelag (TPL) och en mäklarlag. Man tror att dessa kommer att antas under detta år. Man kommer också att börja arbeta med en särskild lagstiftning för luft- och sjötransporter. Man är ännu inte ansluten till ”gröna-kortsystemet”.

Tillsyn

Tillsynsmyndigheten heter Ukrstrakhnagljad (Insurance Supervisory Committee of Ukraine) och lyder direkt under regeringen. Ukrstrakhnagljad grundades i oktober 1993. Huvudkontoret ligger i Kiev. Man har sam-

manlagt drygt 90 anställda med 45 personer på huvudkontoret i Kiev och 47 personer utspridda på regionkontoren. Man bedömer att man behöver anställa minst ett 40-tal personer till. Kompetensnivån är förhållandevis hög i ekonomi och juridik men man har låg försäkringskompetens. Det finns t.ex. ingen med aktuariekompetens. Man efterlyser kunskap om försäkringslagstiftning och försäkringsmatematik.

Tillsynsmyndighetens ansvarsområde är försäkringsbranschen inklusive mäklare. Det finns inga välutvecklade utbildningsorganisationer inom försäkring. Tillsynsmyndigheten är mycket intresserad av att sådana snart skapas bl.a. för att det är ett effektivt sätt att utöva tillsyn. Genom att kräva viss utbildningsnivå och förvissa sig om att denna nivå upprätthålls så behöver man inte lägga så stora resurser på kontrollera detaljer. Jämför t.ex. hur trafiksäkerhetsarbetet kan effektiviseras med krav på körkort.

Intresseorganisationer

I lagen om försäkring finns regler för olika former av försäkringsorganisationer. Idag finns det bara en, Liga Strakhovikh Organizatsij Ukraini (League of Insurance Organizations of Ukraine). Närmast jämförbara organisation i Sverige är Sveriges Försäkringsförbund. Organisationen grundades i maj 1994 och verksamheten är bara i början av sin utveckling. Kontoret är bemannat av en chef och en assistent. De kommer att publicera register över sina medlemmar under 1996. Förbundets internationella nätverket är svagt och behöver utvecklas.

Allmänt om Ukraina

Geografi, klimat, naturtillgångar och energi

Ukraina är något större än Frankrike och ca 35% större än Sverige. Krim tillfördes Ukraina från Ryssland 1954. På Krim, som har viss form av autonomi, ligger den ryska flottbasen Sevastopol och uppdelningen mellan Ukraina och Ryssland efter upplösningen av Sovjetunionen är inte helt klar.

Nederbörden i Kiev är som i Stockholm, men det är kallare på vintern och varmare på sommaren.

De uppodlade stepperna längs Dnjepr anses vara de bästa jordbruksmarkerna i Europa. Ukraina har ingen oljeutvinning men det finns mindre gas- och oljefyndigheter i västra delen av landet. Bland andra tillgångar märks kol, järn mangan, uran, granit, basalt, leror, aluminium och bärnsten.

Elproduktionen sker genom kärn- och vattenkraftverk. Tjernobyli ligger i norra Ukraina på gränsen mot Vitryssland.

Befolkning

Invånarantalet är 52 miljoner, med betydligt större andel landsortsbefolkning än i Sverige (33 resp 17%). Medellivslängden (män 66 och kvinnor 75 år) är 9 respektive 6 år lägre än den svenska. Den allmänna pensionsåldern är 55 år för kvinnor och 60 år för män. I tung och farlig verksamhet kan pensionsåldern vara 45 respektive 50 år. Befolkningen sjunker i antal. Ca 22% är ryssar. Dessa bor i första hand på Krim, i östra Ukraina och i de större städerna. Stora ukrainska befolkningsgrupper finns i tidigare sovjetstater, mest i Ryssland, samt i Kanada och USA.

Språk, utbildning, kultur och religion

Ukrainskan har likheter med ryskan. Det sägs att ukrainska liknar ryskan på samma sätt som svenskan liknar ett mellanting mellan danska och tyska. Ryska förstås i stort sett av alla. Läs- och skrivkunnighet är så gott som 100%. Man går 11 år i skola. Det finns tio universitet och många specialhögskolor.

Ukraina har flera framstående författare. Frihetsivraren och nationalskalden Taras Sjevtjenko har gett namn åt Kievs universitet. Taras Bulba, som väl är en av de i västvärlden mest kända romanerna, är skriven (på ryska!) av ukrainaren Nikolaj Gogol. Kulturutbudet påstås ha minskat genom att det blivit för dyrt för vanliga människor att gå på teater och opera.

Kristendomen antogs som officiell religion år 988. Vid denna tid uppfördes Sofiakatedralen i Kiev. Vi besökte Kiev vid tidpunkten för den svenska påsken. Den ortodoxa kyrkan hade då högtid med anledning av att det anses vara nu som Jungfru Marias graviditet blev känd. Vi passerade flera kyrkor och det var nästan omöjligt att ta sig in på grund av de stora folkmassorna.

Historia

I gränstrakterna av Vitryssland, Polen och Ukraina hade slaverna sitt urhem.

Enligt Nestorskrönikan bildades här Kievriket år 862 med hjälp av den skandinaviske vikingen Rurik.

År 1240 intog mongolerna Kiev. Genom sammansmältningen med Polen på 1500-talet uppstod livegenskap. Bönder som flydde liv-

egenskapen bildade kosacksamhällen i gränsområdena i sydost, varifrån sedan återkommande stridigheter utvecklades både mot muslimska tatarer, polacker och ryssar.

I mitten av 1600-talet tog kosackerna makten över hela Ukraina. Man behövde stöd och närmade sig Moskva, men blev offer för stridigheter mellan Ryssland och Polen och Ukraina delades och uppslukades av dessa länder 1667.

Hetmanen Ivan Mazepa sökte senare samarbete med Karl XII i kampen mot ryssarna, vilket som bekant slutade i ett nederlag vid Poltava 1709. Ryssarna stärkte sedan greppet över Ukraina och nya städer anlades vid Svarta havet bl.a. Odesa och Mykolajev.

Vid revolutionen i Ryssland 1917 väcktes på nytt tankarna på en oberoende ukrainsk stat. Inbördeskrig utbröt. Fred slöts 1921. Kollektiviseringen av jordbruket startade 1929, svält utbröt och Stalins terror och utrensningar ledde till att 6 miljoner människor miste livet. Bara tio år senare var det dags för andra världskriget, då ca 8 miljoner människor dödades.

Förryskningen fortsatte bl.a. genom att man under Chrustjevs tid reducerade undervisningen i ukrainska i skolorna. Den politiska oppositionen växte i styrka.

Tjernobylyolyckan i april 1986 stärkte den oppositionella miljörelsen, vilket starkt bidrog till den kommande utvecklingen.

Den 24 augusti 1991 förklarade sig Ukraina självständigt. Idag leds Ukraina av president Leonid Kutjma och premiärminister Pavel Lazarenko. Man har ett enkammarssystem med 450 ledamöter.

Ekonomi, näringsliv m m

BNP/invånare uppgick 1992 till 1800 USD. (Jfr Sverige 1991 med 26 000 USD). Inflationen har varit mycket hög. 1 USD var i mars 1993 värd 2 000 karbovantsiv och i april 1996 var värdet 185 000 karbovantsiv. Den 2 september 1996 infördes en ny valuta – hryvnia. (1 USD = 1,8 hryvnia).

Som i övriga f.d. Sovjetrepubliker är levnadsstandarden låg. En vanlig kontorist (med språkkunskap) uppgav i april 1996 att hon tjänade 90 USD per månad. Det räcker till mat och inackorderingsrum, men knappast något mer.

Under sovjettiden var Ukraina en viktig råvaru- och jordbruksproducent. Det sätter fortfarande sina spår. Exportvarorna har låg bearbetningsgrad och möjligheterna till förädling ligger ofta utanför Ukraina. Kostnaden för energi har stigit kraftigt. Man är angelägen om att få igång inhemsk industri och man har en liberal lagstiftning för utländska investeringar.

Turismen har varit betydelsefull och Krim har länge haft blomstrande semesterorter. Direkt efter frigörelsen från Sovjetunionen kom många utlänningar till Kiev. Resandeströmmen har dock avtagit, men man är mycket angelägen om att få igång turismen och har begärt hjälp från omvärlden.